

Over de oudste vermeldingen van Borculo¹

Bennie te Vaarwerk

Op de website van de gemeente Berkelland las ik op 9 april 2012 de volgende passage²:

‘Als eerste werd Borchlo (Borculo) genoemd. In de akte van 28 augustus 959 schonk Otto de Eerste aan het Sint Petersklooster in Maagdenburg verschillende goederen, waaronder de villa Borchlo in Hameland. De adellijke en geestelijke machthebbers gaven sindsdien lange tijd de toon aan’.

Het komt de gemeente Berkelland natuurlijk goed uit dat de ‘hoofdplaats’ meteen de oudste papieren heeft. Maar waarop de gemeentelijke opvatting gebaseerd? Of waar heeft de gemeente de mosterd vandaan gehaald? Vrijwel zeker is bovenstaande bewering gebaseerd op het oorkondenboek van de 19de eeuwse Gelderse jurist L.A.J.W. Sloet.³ Oorkonden – akten op perkament – werden tot diep in de Middeleeuwen in het Latijn opgesteld. Die taal was toen de wereldtaal van de Europese elite. Het waren aanvankelijk ook alleen maar pausen, keizers en koningen die rechtshandelingen, zoals onderstaande schenking, op perkament lieten vastleggen en ze ter authenticatie bezegelden met een aanhangend op opgedrukt zegel, al of niet vergezeld gaand van een handtekening. Overigens is daar in dit geval geen sprake meer van omdat de oorkonde alleen is overgeleverd uit een zestiende eeuwse afschrift. De letterlijke overzetting (transcriptie) van de oorkonde door Sloet luidt (begin en slot zijn weggelaten):

‘Noverint omnes fideles nostri, praesentes scilicet et futuri, qualiter nos, pro remedio animae nostrae seu dilectissimae coniugis nostrae, Adelheidis necnon et parentum, res nostrae proprietatis, quas nobis Uda, nostra nepta, legitime hereditando permisit, hoc est in civitate, quae vocatur Daventri, crutem dominicalem cum aliis curtilibus XXII et in ipsa marca de terra salaritia mansum, et in villa, quae vocatur Burgila, mansum ledilium, et in villa, Ruocuon nominata, mansa ledilia II, et in loco, Bursion vocato, mansum unum, necnon et Sidram mansum unum, **et in villa Borglo mansum unum**, hoc est situm in pago Hamulant, in comitatu Wichmanni comitis, et in loco, Grunlon nominato, mansum I, hoc est situm in pago, qui vocatur Velua, necnon et in pago, qui vocatur Salalant, in comitatu Everhardi comitis, in villa Congoron [Tongeron] mansos VIII et in villa, Wie nominata, mansum I, et in villa Hundere mansum I, cum omnibus appendiciis ad praedictos mansos iure pertinentibus, mancipiis utriusque sexus, aedificiis, campis, pratis, pascuis, aquis et aquarum decursibus, piscationibus, viis et inviis, quaesitis et inquirendis, cultis et incultis, ad monasterium, quod nos construximus in civitate, quae vocatur Magdeburg, in honorem s. Petri, principis apostolorum, necnon et sanctorum martyrum Mauricii, Innocentii sociorumque, eorum patrociniis interesse, illorum obsequie, quantum suppetit humanitas, inibi ut peragantur cupientes, et fratribus, inibi Deo famulantibus iure perenni in proprium donavimus.

Sloet dateert de oorkonde op 28 augustus 959. Daarin geeft koning Otto I aan het door hem in de stad Maagdenburg opgerichte St.-Petrus- en Mauritiusklooster een hele reeks van goederen die in de omgeving van Deventer en op de Veluwe liggen. Daarbij is ook sprake van een erf (mansus, waarvan de naam wordt niet genoemd) in de buurschap (villa) Borglo. Het

¹ Dit artikel is een bewerking van een in 2007 onder de titel ‘Lijst van toponiemen in de heerlijkheid Borculo-Lichtenvoorde tot 1500’ in de *Kleine Reeks*, deel 13 (2007), blz. 27 e.v., verschenen artikel. De lijst van vermeldingen van de naam Borculo is vereenvoudigd weergegeven, d.w.z. zonder verwijzingen naar de bron. Daarvoor zal men het origineel moeten raadplegen.

² <http://www.gemeenteberkelland.nl/Beleef/Berkelland/Profiel/Berkelland>. Gelezen op 9 april 2012.

³ L.A.J.W. Sloet, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot op de slag van Woeringen, 5 juni 1288* (Den Haag, 1872-1876), nr. 95bis.

ligt in de gouw (pago) Hamelant, in het graafschap (comitatu) van graaf (comitis) Wichman. In zijn toelichting identificeert Sloet, dit Borglo met 'Borculo in Hamelant'. In de oorkonde is ook sprake van een erf in de plaats Grunlon, die door Sloet geïdentificeerd wordt met Groenlo, ondanks het feit dat de akte zelf al vermeldt dat dit Grunlon op de Veluwe ligt. Een paar bladzijden eerder identificeert Sloet de in een oorkonde van maart 945 voorkomende namen Breitenfurt, Dipingheim en Lihdanfurt ten onrechte met respectievelijk Bredevoort, Diepenheim en Lichtenvoorde. Breitenfurt en Lihdanfurt betalen een jaarlijkse afdracht aan het klooster Fulda (nr. 88).

Tientallen jaren gingen voorbij. Lichtenvoorde baseerde zijn 'duizendjarig' bestaan in 1945 op deze misinterpretatie en in Borculo weet men nog steeds niet anders dan dat de plaats in het jaar 959 voor het eerst genoemd wordt, zoals bovengenoemde passage op de gemeentelijke website helaas nog steeds laat zien.

Inmiddels weten wij ook al weer tientallen jaren dat met Borglo niet het Gelderse Borculo bedoeld is, maar Bergel onder Wilp aan de Veluwse kant van de IJssel tegenover Deventer. Althans, dat is de interpretatie van G.J. ter Kuile.⁴ Bovendien verschuift hij het vermeldingsjaar naar 960 op grond van de gebruikte kalender (indictie). Uit de toelichting van Ter Kuile blijkt bovendien dat het gaat om een eind-16de eeus afschrift. Er zijn nog twee jongere afschriften bekend. Ter Kuiles samenvatting (regest) van de oorkonde luidt:

'Otto, koning (Otto 1), verklaart dat hij voor het zieleheil van hem, zijn gemalin Adelheidis en zijn ouders aan het door hem gestichte (s. Mauricius-) klooster in de stad Magdeburch een hof in de gouw Hamalant, in het graafschap van Wichmannus, geschonken heeft met 32 boerderijen in de stad Dauantri (Deventer) met 1 hoeve herenland, in Burgila (Borgele) 1 hoeve, in Ruocuon 2 hoeven, in Bursion (Beurse, kerspel Terwolde) 1 hoeve, in Sidram (Zinderen onder Voorst) 1 hoeve, **in Borglo** (Bergel onder Wilp) **1 hoeve** en in Rethon (Rheden) 1 hoeve; in de gouw Velua: in Yrmilon (Ermelo) 1 hoeve; in de gouw Salalant en in het graafschap van Euerhardus: in Tongoron (Tongeren) 8 hoeven, in Wie (Wijhe) 1 hoeve en in Hunderi (Hunderen, kerspel Voorst) 1 hoeve, welke goederen afkomstig zijn van 's konings tante Vda.'

Dat de interpretatie van Ter Kuile veel meer voor de hand ligt blijkt wel uit ligging van de meeste goederen: in de omgeving van Deventer/Salland en op de oostelijke Veluwe. Onduidelijkheid bestaat er over Ruocuon, dat door G. Rotthoff geïdentificeerd werd met Rekken(!)⁵

Als dus het jaar 959/960 af valt als oudste vermelding, welk jaar komt er dan voor in de plaats? Er zijn twee mogelijkheden:

1. Ca. 1150. Een vermelding (zonder exact jaar) in een inkomstenregister van de abdij Werden. Daarin is sprake van inkomsten uit dat door de eerste Münsterse bisschop gestichte klooster uit 'Lintfelde iuxta Burchlo', Lintvelde bij Borculo.⁶
2. Rothulfus de Burclo, die in verschillende Westfaalse oorkonden wordt vermeld tussen ca. 1151 en 1163.

⁴ G.J. ter Kuile, *Oorkondenboek van Overijssel. Regesten 797-1350. I: 797-1250* (Zwolle 1963), nr. 16. Over de interpretatie en datering van de oorkonde ook: A.C.F. Koch, 'Die Anfänge der Stadt Deventer', in: *Westfälische Forschungen*, 10. Band, 1957, blz. 168.

⁵ Anna Wirts, 'Die Geschichte des Hamalandes', in: *Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein insbesondere das alte Erzbistum Köln* (Düsseldorf 1971), blz. 39, voetnoot 254.

⁶ Rudolff Kötzschke, *Die Urbare der Abtei Werden an der Ruhr, zweiter Band* (Bonn 1906, herdruk 1978), blz. 225.

'Burchlo' was kennelijk voldoende om de ligging van 'Lintfelde' nader aan te duiden. Ongetwijfeld werd met die vermelding het kasteel bedoeld. Want de plaats Borculo wordt eigenlijk pas in 1337 voor het eerste genoemd, namelijk bij de kapelstichting. Want die geschiedde buiten de kasteelplaats. We kunnen rustig zeggen dat als er over Borculo gesproken wordt in de jaren tussen 1151 en 1337 dat dan de heer van Borculo bedoeld wordt, diens gelijknamige verwanten, het kasteel en/of de heerlijkheid. De andere conclusie is dan dat de plaatsnaam Borculo is ontleend aan het kasteel en de heren van Borculo. Op de relatie tussen plaatsnaam – of beter: kasteelnaam – en de Berkel kom ik een andere keer terug. Die is niet zo vanzelfsprekend als het lijkt.

Bijlage

De lijst van vermeldingen van de naam Borculo omvat in gedrukte bronnen en literatuur voorkomende schrijfwijzen tot het jaar 1500. De lijst is niet volledig.

Burchlo, c. 1150.

Burclo, Rothulfus de, c.1151-1163 (voorkomend in Westfaalse oorkonden).

Burchlo, Wernherus de, 1173-1177 (voorkomend in Westfaalse oorkonden).

Burclo, Henricus de, 1182-1212 (voorkomend in Westfaalse oorkonden).

Burkelo, Henricus de, 1190.

Burkelo, Henricus de, na 6 maart 1196; Henricus de Burkelo, 1196.

Burclo, Heinricho de, 1200.

Burglo, Henricus de, 1200.

Borcloe, Henrico de, 1207; Henrico de Borclo.

Burclo, Henrico de, 1212.

Borcklo, Henricus de, 1236 (verkoop villa Grollo c.a.).

Burckloe, Henricum de, 1236; 1236, here Henricus de Burckloe; Bartoldus Lappe de Boerkloe; Henricum de Burclo; Henricum de Burclo, 1236.

Burclo, de, 1236; 1264.

Burlo, Henrico domicello de, 1248.

Burclo, Henrico de, 1250.

Burglo, Henricus domicellus de, 1251.

Borclo, H. castellanus de, 1258;1262; 1294; 1300.

Borclo, H[endrik] de, castellanus de B., 1258.

Henricum de Borcloe, 1261.

Heinrico famulo de Borclo, 1262.

Burclo, Henrico de, 1264.

Borclo, Henricus van

Borclo, Henrici de, 1265.

Borclo, Henrico domino de

Borchlo, Henrico de, 1271; Henrico domimo de Borclo.

Burclo, dominus H. de, 1274.

Borckelo, Henricus, miles de, Covordie burgravius, 1275.

Borclo, heer Henricus van.

Borchlo, Jutta uxor domini Heine de, 1283.

Borcklo, heer van, 1286.

Borclo, Henricus van.

Borclo, de, Godefridus, Henricus, Reynoldus, Otto en Iohannes (broers) en (wijlen) hun moeder Agnes, 1288.
Borclo, Agnes, vidua de, 1288.
Borclo, Godefridus de, proost van Zutphen, 1290.
Borclo, Hynrici nobilis viri de, 1294.
Borclo/Burclo, Heinrico/Heinrici de, 1294/1295.
Borclo, Henricus de
Borclo, Rolando de, 1300.
Borclo, domicellus Godefridus de, 1308.
Borclo, domicellus Godefridus de, 1310.
Borchlo, Gotfridus de, 1310.
Borchlo, Ludolfus de, 1310.
Borchlo, jonker Henricus de, 1310; Henricus, jonker van Borcklo, 1310.
Borkelo, domicellus et dominus Henricus de, 1311.
Borkelo, Godefridus domicellus de, 1311.
Borkelo domicella Beatrix collateralis predicti Henrici de, 1311.
Borkelo, Ludolfus de, 1311.
Borclo, Godefrido de, 1313.
Borchlo, Johannes de, 1313 (statuten domkapittel Munster, met zijn zegel: de Borculose kogels met daartussen de Paulus-kop).
Borclo, Otto de, kanunnik van het kapittel van Zutphen, 1315.
Borclo, Joannes de, kanunnik van de Dom te Munster, 1317.
Borclo, Godefridus de, proost van Zutphen, 1318.
Boriclo, Godevord van, proost van Zutphen, 1320.
Borclo, Henrics, here van, 1324.
Borichlo, Henricus miles van, 1329.
Berclo, heer Henric van, 1336.
Borclo, kapel te, 1337.
Borclo, heer Henricus van, 1333.
Borclo, heer Reynaldus van Covardia en B.
Borklo, richter van de heerlijkheid, 1339.
Borclo, kapel te, 1342.
Borklo, heer Henric to, 1347.
Borclo, Henric, heer van, 1356.
Borclo, Godevard van, 1356.
Borclo, jonkvrouw Hinricke van, 1358.
Borclo, joncher Johan van, 1359; heerschap van Borclo.
Borclo, jonker Ghyselbert van, 1361.
Borclo, heer Ghisebert van, 1364.
Borclo, heer Henric van, ridder, 1365.
Borclo, jonker Johan van, 1365; Borclo, heerschap (idem)
Borclo, Gyselbert van, 1365.
Borclo, Hinric van, 1368.
Borcloe, heer van, 1371.
Borclo, 1372.
Borkele, Ghiisbrecht van, 1372.
Borcloe, 1372.

Borclo geheeten van Dodinhworden, Godert van, en Borclo, heer van, en diens vrouw Henrik van Borclo, 1374.

Borkele, Henric jonkvrouwe van, 1375.

Borclo, kapel te, gaarde aan de dijk te, 1377.

Borckel, herschap, 1378.

Borcklo, 1378.

Borckelloe, herschap van, 1378.

Borclo, heer to, en diens vrouw Henrik van Borclo, 1379.

Borclo, heer van, 1380.

Borklo, jonkvrouwe en heerschap van, 1381.

Borckeloo, richter in de heerschap, 1381.

Borclo, de heer en heerschap van, 1382.

Borclo, richter van, 1383.

Borclo, richter te, 1386; Borckeloe, richter te, 1386.

Borklo, heerlijkheid, 1389.

Borklo, heer to, 1390.

Borclo, Gysebert van, 1391.

Barklo, heer van, 1393.

Burclo, heer van, 1394.

Borclo, heer van, 1395.

Borclo, richter te, 1397.

Borclo, gen. van Dodingweerde, Steven van

Borclo, heerschap van, 1398; 1383.

Borclo, Ghisbert van Bronchorst, heer van, 1399.

Borckelloe, 1401.

Borclo, heerschap van, 1401.

Borclo, heer van, 1402.

Borcklo, 1403.

Borclo, heer van, 1408; Borclo, richter van, 1408; Borclo, ambtman en richter van, 1408.

Borckeloe, heerlijkheid, 1409.

Borclo, Willem heer van Bronchorst en B., 1416.

Borclo, Willams unde Otten brodere heren tho Bronckhorst ende tho Borclo, 1416.

Borclo, Otto van Bronkhorst here to, 1419.

Borclo, 1420, slot und stad unnd de alinge heerschap.

Borclo, heer te, 1421.

Borckloe, heerschap van, 1421.

Borkelo, heer van, 1422 (134: vv, IIa, reg. 2701)

Barclo, heer te, 1424.

Borclo, , heer van, 1424; Borcloe, 1424, heer van.

Borcloe, heerlicheit van, 1424.

Burckel, 1424.

Borclo, heer van, 1427.

Borkel, heerlijkheid, 1430.

Borcloe, heerlijkheid, 1433.

Borclo, heer van, 1439.

Borckeloe, heer van, 1440.

Borcklo, heerlijkheid, 1441.

Borclo, heer van, 1443.
Borckloe, heerlijkheid, 1446.
Borckelo, 1446.
Borclo, heer te, 1447.
Borcloe, heer van, 1448; Borcloe, heer van, 1450.
Borclo, 1450.
Borcklo, 1455.
Borkelo, richter in de heerlijkheid, 1455.
Borckloe, 1465, 1473, 1474.
Borckloe, heer van, 1466.
Borcklo, 1473.
Borclo, richter in de heerlijkheid, 1478.
Boircklo, richter van de heerlijkheid, 1492.
Borckelo, heerschap van, 1493.
Borckloe, kapel te, 1497.